

Odnos sa susjednim područjima

Kako bi mogli prostorno i kronološki definirati određene kulturne grupe, arheolozi kao svoj glavni alat koriste tipološku podjelu keramičkog ili metalnog materijala. To je „jezik“ koji raspoznaju svi ljudi ove struke. Kroz paralele sa susjednim područjima smjestit ću Alilovce i okolne lokalitete u širi geografski kontekst te analizirati putove trgovine i komunikacije s okolnim prostorom.

Najsličniji lonac našem tipu A1 bio bi onaj iz zatvorenog nalaza ukopa u pitosu iz Mattersburga (Benkovsky-Pivovarova 1986, Sl. 3 i 4). Lonac je iznimno velik, visok je 48,6 cm, promjer ruba iznosi 29,6 cm, promjer dna 14,6 cm i promjer trbuha 54 cm (Benkovsky-Pivovarova 1986, 188). Ima blago koničan vrat i bikonično tijelo na kojem se nalaze četiri trakaste ručke (Benkovsky-Pivovarova 1986, 187). Na vratu je ukrašen s četiri trake od po šest redova otisaka spletene vrpce, dok se od trakastih ručki uzdižu četiri puta po tri plastične aplikacije trokutastog presjeka (Benkovsky-Pivovarova 1986, 188). Sama autorica napominje kako je teško odrediti podrijetlo ovoga lonca jer ukras odgovara licenskoj keramici, dok je po obliku sličan oblicima prve faze belegiške kulture, no s jednom vrlo bitnom razlikom. Belegiški oblici na koje se referira potječu s lokaliteta u Srbiji i imaju cilindričan vrat s izvijenim rubom, što kod ovog primjerka nije slučaj. Na kraju zaključuje kako je najbliži lonac s naglašeno koničnim vratom pronađen na naselju Drassburg, no taj primjerak ni na vratu niti na tijelu nije ukrašen (Benkovsky-Pivovarova 1986, 188). Ovaj podatak Z. Benkovsky-Pivovarova prenosi iz neobjavljene disertacije Gertrud Mossler iz 1943. godine. Osim toga, prema Z. Benkovsky-Pivovaroj, G. Mossler tvrdi kako oblici karakteristični za licensku keramiku ne moraju uvijek biti ukrašeni (Benkovsky-Pivovarova 1986, 190). Na temelju navedenih paralela, Z. Benkovsky-Pivovarova ukop iz Mattersburga datira u vrijeme ranoga brončanog doba (Benkovsky-Pivovarova 1987, 25).

Ukoliko pogledamo dva najrepresentativnija primjerka lonca tipa A1 s lokaliteta Alilovci Lipje, uvidjet ćemo da su gotovo identični navedenom primjerku (T. 196.1 i 196.2). Promjer ruba im je 36 cm, promjer dna 12 cm, dok promjer trbuha kod jednog primjerka iznosi 50 cm, a kod drugoga 45 cm. Imaju naglašeno koničan vrat i bikonično tijelo s četiri trakaste ručke ukrašene otiskom spletene vrpce. Vrat je također ukrašen na isti način, dok se od trakastih ručki prema gornjem dijelu ramena dižu četiri polukružne plastične aplikacije trokutastog presjeka. Osim toga, na vratu i ramenu ukrašeni su okomitim i kosim, plitko urezanim linijama. Vrlo zanimljiv ulomak trakaste ručke, koja se prema crtežu nalazi na zaobljenom dijelu, vjerojatno bikonitetu trbuha lonca, pronađen je na naselju Guntramsdorf (Neugebauer 1979, Sl. 6.13). Na lokalitetu Mužla-Čenkov u južnoj Slovačkoj možemo također pronaći dobre paralele. U nasebinskom objektu 66/81 pronađena su dva velika bikonična lonca naglašeno koničnog vrata s četiri trakaste ručke (Benkovsky-Pivovarova 1992, Sl. 2.4 i 5 i Ožđani 1998, 55). Jedan je primjerak ukrašen na vratu i gornjem dijelu trbuha trakama od po nekoliko redova otisaka spletene vrpce te na ramenu s četiri bukla (Benkovsky-Pivovarova 1992, Sl. 2.4). Drugi je primjerak na ramenu ukrašen trakama od po nekoliko redova otisaka spletene vrpce i plastičnim polukružnim aplikacijama koje se uzdižu od trakastih ručki prema ramenu (Benkovsky-Pivovarova 1992, Sl. 2.5). Ova dva primjerka Z. Benkovsky-Pivovarova povezuje s oblicima pronađenima na nekropoli Cruceni (Benkovsky-Pivovarova 1992, 343). Smatram da između primjeraka s lokaliteta Mužla-Čenkov i Cruceni postoji jasna razlika u oblikovanju vrata i bikoniteta trbuha. Lonci s prvog lokaliteta imaju koničan vrat i proporcionalno oblikovan bikonitet, dok lonci s lokaliteta Cruceni imaju naglašeno visok cilindričan vrat s razgrnutim obodom te bikoničan trbuh koji može biti jako spljošten ili, u slučajevima kada je vrat jako visok a bikonitet izdužen, slabije naglašen (usporedi: Benkovsky-Pivovarova 1992, Sl. 2.4 i 5 i Guma 1997, T. LXXXI.1, 4 i 8 i T. LXXXII. 1, 11, 13 i 15). Primjerak iz groba 82 nekropole Cruceni čak ima i nižu koničnu nogu (Guma 1997, T. LXXXII.1) koja se nikada ne javlja na primjercima iz Slovačke i Austrije. Osim razlike u izgledu vrata i trbuha smatram da postoji razlika i u ukrasu. Premda na Sl. 2.4 i 5 (Benkovsky-Pivovarova 1992) ukras nije najpreciznije nacrtan, prema analogijama iz Guntramsdorfa i Alilovaca, mislim da se radi o ukrasu otiska spletene vrpce, dok M. Guma izričito navodi kako se na nekropoli Cruceni javlja samo „pseudo-corded motiv“, odnosno otisak namotane uzice

(Guma 1997, 129). O. Oždani, na temelju paralela s drugim lokalitetima, objekt 66/81 s lokaliteta Mužla-Čenkov datira u vrijeme stupnja Br B1 (Oždani 1998, 56).

Na lokalitetu Pod Kotom-jug pri Krogu pronađeno je nekoliko ulomaka koji bi oblikom odgovarali loncima tipa A1. S. Sanković takve bikonične lonce s koničnim vratom i trakastim ručkama naziva pitosima (Sanković 2009, 142 i Sl. 79). Sve trakaste ručke ukrašene su otiskom vrpce (Sanković 2009, T. 83.248, T. 89.299, T. 90.300, T. 99.353 i 357, T. 102.377, T. 107.417 i 419, T. 110.438 i 439), dok je trbuh ukrašen me-tličastim ornamentom (Sanković 2009, 142). Analogije za ovaj oblik autor pronalazi na brojnim lokalitetima kulture Kisapostag (Sanković 2009, 145). Na temelju analiza keramičkog materijala, zaključeno je kako naseljavanje na lokalitetu Pod Kotom-jug pri Krogu započinje na prijelazu stupnja Br A1 na stupanj Br A2 i traje sve do kraja stupnja Br B1 (Sanković 2009, 146), što je potvrđeno i ¹⁴C datacijama iz stratigrafskih jedinica 010C, 311 i 340, koje se kreću u rasponu od 1900. do 1500. g. pr. Kr. (Obelič 2009, 147).

Sličan oblik lonca pronađen je i na lokalitetu Kotare (Kerman 2003, 160). U ovu kategoriju nalaza mislim da svakako treba ubrojiti i već spomenute ulomke trakastih ručki s lokaliteta Koprivnički Ivanec-Piškovnica. U poglavlju „Povijest istraživanja“ spomenula sam kako i sam Z. Marković ne precizira pripadnost navedenih ulomaka (Marković 1982a, 247). Velike sličnosti vidljive su i u materijalu iz Podgorača. Trakaste ručke i konični vratovi vjerojatno bikoničnih lonaca ukrašeni su ili otiskom spletene vrpce (Majnarić-Pandžić 1976, T. 3.1) ili otiskom namotane uzice (Majnarić-Pandžić 1976, T. 4.7, 5.1, 3, 6 i 8, 6.1 i 3, 7.1, 2 i 4). Autorica navodi kako ovakvi oblici, velike trbušaste posude s trakastim ručkama i ljevkastim vratom, čine preko 50% nalaza iz obje jame (Majnarić-Pandžić 1976, 72). Zanimljiv je relativno velik broj ulomaka naglašenog prijelaza vrata na rame s lokaliteta Grabrovac (Martinec 2002, T. 3.2, 5, 6 i 8, T. 4.1 – 9). Ukoliko se ovi oblici usporede s oblicima našega tipa A1b, vidjet će se velike sličnosti, kako u obliku tako i u načinu ukrašavanja. Ukrašen je izveden otiskom namotane uzice, za razliku od prethodnih primjeraka tipa A1a koji su ukrašeni otiskom spletene vrpce. Za žljebljeni ukras na vratu i trakastim ručkama nisam našla paralele, što može upućivati na lokalni izričaj koji oponaša ukras namotane uzice ili spletene vrpce. No, ne treba smetnuti s uma da je naseobinska keramika vrlo rijetko u potpunosti objavljena s popratnim crtežima, pa uvijek ostaje otvorena mogućnost da se u depoima nekih muzeja kriju slični ulomci.

Jedan ulomak s lokaliteta Čazma Rađinac, dostupan, nažalost, samo na fotografiji, možda bi mogao biti ukrašen žljebljenim linijama (Marković 2003, T. 5.2). Autor nigdje u tekstu ne spominje ukras na ovom ulomku, ali cjelokupan materijal s ovog lokaliteta datira u protolicensku fazu (Marković 2003, 127 i 128). Ono što je mene navelo na pomisao da se možda radi o žljebljenom ukrasu je duboka, neravna linija i izdignuti prostor između tih linija čiji su rubovi oštri i nepravilni.

Drugi ulomak koji potječe s lokaliteta Novi Perkovci također je možda ukrašen žljebljenjem (Marković 2007, T. 2.1). Slično je i kod lonaca ukrašenih dubokim kanelurama tipa A1c. Adekvatnih analogija na drugim lokalitetima nema. Pronađena su četiri ulomka ukrašena na ovaj način. Dva su već spomenuta (T. 175.2 i 175.5) i svrstana u tip A1c, dok je treći primjerak na T. 91.1 definiran samo kao tip A1. Treći je primjerak definiran na ovaj način jer je sačuvan samo dio ramena i gornjeg dijela vrata pa ne mogu reći da li je imao još neki ukras osim kanelura. To napominjem zato jer je na jednom ulomku T. 145.6 ukras izveden i kaneliranjem i utiskivanjem namotane uzice. Ovaj je ulomak zbog namotane uzice definiran kao tip A1b.

Važno je napomenuti da su sva četiri primjerka ukrašena kanelurama pronađena u starijim stratigrafskim jedinicama (SJ 08, 10 i 16). Ovaj podatak je vrlo zanimljiv iz razloga što kanelure u drugoj fazi belegiške kulture postaju glavnim načinom ukrašavanja, a ovdje ih u zatvorenom stratigrafskom kontekstu pronalazimo već od početka srednjega brončanog doba. Geneza licenskih oblika još uvijek nije u potpunosti razriješena. Najveći problem predstavlja istražen, ali neobjavljen materijal. Ukoliko je materijal u prvom redu s naselja i objavljen, donose se samo najreprezentativniji primjerci pa ne možemo dobiti cjelovitu sliku o izgledu svih oblika. Z. Marković smatra kako je na genezu licenske keramike utjecala kultura Kisapostag, od koje su preuzeti neki oblici i način ukrašavanja, vinkovačka i ljubljanska kultura, kao i kasna kultura vrpčaste keramike (Marković 2003, 130 i Marković 1984b, 23).

Kulturu Kisapostag prva je definirala A. Mozsolics i podijelila ju, na temelju načina ukrašavanja, na dvije razvojne faze (Kiss 2012, 18). Nešto kasnije I. Torma, na temelju istraživanja lokaliteta Balatonyörök, uvodi i treću fazu (Torma 1972, 34). Prema današnjoj podjeli, tj. prema A. Mozsolics, druga faza djelomično bi odgovarala fazi kasne kulture Kisapostag i rane inkrustirane keramike (Kiss 2012, 18). Na temelju analize materijala s lokaliteta Pod Kotom-jug pri Krogu, S. Sankovič zaključuje kako je riječ o kulturi Kisapostag (Sankovič 2009, 146). S druge strane, M. Guštin i G. Tiefengraber materijal s obližnjeg lokaliteta Nova tabla pripisuju nalazima licenske keramike (Guštin i Tiefengraber 2001, 108). Na koji god način tumačili ove pojave, mislim da, ako bolje pogledamo karakteristične lonce kulture Kisapostag (Torma 1972 i Vicze 2011, T. 12 – 26) vidjet ćemo velike sličnosti s našim loncima tipa A1, što govori u prilog činjenici kako su se lonci tipa A1 razvili iz srodnih oblika kulture Kisapostag.

Za lonce tipa A2 nisam pronašla adekvatne paralele, što ponovo može biti rezultat neobjavlivanja cjelokupnog materijala s naselja. No, postoji i druga mogućnost. Svi spomenuti primjerci su jako fragmentirani pa ne znamo izgled donjeg dijela tijela i prijelaza vrata na rame, što bi nam olakšalo interpretaciju. Ukoliko pogledamo primjerak na T. 144.4, koji ima utor za ručku ili dršku odmah ispod ruba, možda bismo ga na temelju toga mogli povezati s oblicima lonaca tipa A5. Ukoliko slijedimo tu misao onda bi zaravnjeni rub i blaže koničan vrat bile samo varijante u tip A5. Dok se ne istraže neki drugi lokaliteti ili objavi već istražen materijal, ove će lonce ostaviti kao zaseban tip, koji će se onda u budućnosti potvrditi ili pripisati nekim drugim oblicima.

Lonci tipa A3, ravnog ruba i cilindričnog vrata na lokalitetu Alilovci Lipje predstavljaju specifikum. Svi ostali definirani tipovi ili podtipovi lonaca imaju jače ili blaže koničan vrat, dok lonci tipa A3 i A6 jedini imaju cilindričan vrat. Paralele za ovaj oblik uspjela sam pronaći na samo dva lokaliteta. Prvi lokalitet je Taborac. U jami 1 pronađen je vrlo sličan manji lonac, niskog cilindričnog vrata i zaobljenih stijenki (Ulreich 1963, T. 1.3). Ovaj primjerak ima dvije ručke koje spajaju vrat i rame. Drugi lokalitet je Ménfőcsanak. U grobu su pronađene dvije srpaste igle tordiranog vrata, žara ukrašena licenskim ornamentom i lonac cilindričnog vrata, bikoničnog trbuha s dvije ručke koje spajaju vrat i rame (Kovacs 1997, Sl. 1.1-4). Oba autora napominju kako je riječ o rijetkom obliku lonca za kojega nema direktnih analogija (Ulreich 1963, 81 i Kovacs 1997, 299). T. Kovacs jedino navodi kako su amfore grupe Böhheimkirchen kulture Veteřov donekle slične spomenutom obliku lonca (Kovacs 1997, 299).

Za lonac zaravnjenog ruba od kojega odmah kreće naglašeno globularno tijelo, definiran kao tip A4 također nisam pronašla adekvatne paralele. Ovaj lonac bi po funkciji ulazio u kategoriju pithosa, pa je moguće da se radi o lokalnoj varijanti grube kućne keramike za spremanje zaliha.

Kada se pogledaju lonci tipa A5, lako je pomisliti kako se radi o licenskim loncima. No, problem nastaje kada se pokušaju pronaći odgovarajuće paralele za ovaj tip. Zbog neobjavlivanja cjelokupnog materijala stvara se dojam da se ovi lonci na ostalim lokalitetima javljaju sporadično, a vjerojatno su činili glavni dio inventara pojedinih naselja, kao što je to slučaj na lokalitetu Alilovci Lipje, gdje od sveukupnog broja definiranih lonaca čine čak 63,4%. Manji lonac s blažim prijelazom vrata na rame pronađen je u jami S VIII na naselju Böhheimkirchen (Neugebauer 1977, T. 74.1). Lonac je na vratu ukrašen s četiri trake od nekoliko redova otiska spletenih vrpce. Naši primjerci ovakvih lonaca u potpunosti oblikom odgovaraju spomenutom primjerku, ali nisu nikada ukrašeni. Svi licenski oblici s navedenog lokaliteta, iz jama XXVIII, S I, S VII, S VIII, S XIII, te kvadranta A i B, pronađeni su zajedno s materijalom Böhheimkirchen grupe Veteřov kulture (Neugebauer 1977, 86 i 92). J. W. Neugebauer donosi još tri primjerka s istog lokaliteta iz kvadranta B9 i K1, koji su također ukrašeni, a na naglašenom prijelazu vrata na rame imaju trakaste ručke (Neugebauer 1976b, T. 14). P. Korošec donosi crtež dvaju lonaca ukrašenih metličastim ornamentom, koji bi odgovarali našem tipu A5, s lokaliteta Notranje Gorice (Korošec 1957, T. VI). Takvi su lonci pronađeni i u jamama PO 17 i 50 na lokalitetu Murska Sobota-Nova tabla (Guštin 2005, Sl. 3.2, 3 i 5.8). Z. Marković objavljuje rekonstruirani lonac s lokaliteta Koprivnički Ivanec-Piškovnica (Marković 1992, T. 2.8) koji bi u potpunosti odgovarao našim varijantama s naglašenim prijelazom vrata u rame i trakastim ručkama, tip A5a2 ili A5c2, ovisno o veličini polumjera otvora.

Iz jamskog objekta SJ 263/264, dimenzija 13 X 9 m, vjerojatno je riječ o poluukopanom stambenom objektu, s lokaliteta Novi Perkovci-Krčavine također potječu nalazi lonaca koji bi odgovarali tipu A5 (Marković 2007, 50 i T. 1.2, 3 i 5, 2.7). Sličan oblik blago koničnog vrata s dvije trakaste ručke pronađen je na lokalitetu Koprivnica – Cerine 3 (Marković 2003, T. 12.1). Na istom je lokalitetu pronađen lonac koničnog vrata ukrašen okomitim, paralelnim, urezanim linijama (Marković 2003, T. 12.2). Ovakvi se oblici s urezanim ukrasom javljaju i na lokalitetu Đakovo – Grabrovac (Marković 2003, T. 9.4 i 5). Na lokalitetu Čazma – Radinac istraživanom 1983. godine pronađena je velika količina ulomaka lonaca zaobljenog tijela i koničnog vrata, ukrašenih metličastim ornamentom, urezivanjem ili otiskom namotane uzice (Štrk 1984, T. I – IX). Autor napominje kako je ovaj materijal srodan kulturi Kisapostag, što potvrđuje tezu Z. Markovića o genezi licenske keramike iz spomenute kulture (Štrk 1984, 282). Slična razmišljanja donosi i M. Črešnar. On smatra kako materijal s lokaliteta Rogoza, Slivnica i mlađi materijal s lokaliteta Pod Kotom – jug pri Krogu odgovaraju mlađoj fazi kulture Kisapostag (Črešnar 2010, 122). Ovu fazu, koja bi odgovarala protolicenskoj fazi prema Z. Markoviću, karakteriziraju grube posude ukrašene metličastim ornamentom i lonci s koničnim vratom ukrašeni otiskom namotane uzice (Črešnar 2010, 122 i 123). Za Rogozu su dobiveni radiokarbonski datumi u rasponu od 2127. do 1904. g. pr. Kr., za Novu tablu 2144. – 2025. g. pr. Kr., i za lokalitet Pod Kotom 2034. – 1884. g. pr. Kr. (Črešnar 2010, 122 i 123). Za drugi stupanj kulture Kisapostag karakteristični su bikonični lonci s trakastim ručkama na trбуhu ukrašeni metličastim ornamentom, vrčevi ukrašeni otiskom namotane uzice te lonci ukrašeni snopovima urezanih linija (Črešnar 2010, 124 i 125). Ovakav materijal pronađen je u jami SJ 336 na lokalitetu Pod Kotom koja je radiokarbonski datirana od 1935. do 1756. g. pr. Kr. (Črešnar 2010, 125). Lonci s urezanim linijama pronađeni su i na lokalitetu Nova tabla (Črešnar 2010, 125), te već spomenutom Grabrovcu. Nalazi s lokaliteta Mali Otavnik posebno su zanimljivi. A. Gaspari navodi kako lonci zaobljenog tijela imaju toliko naglašeno koničan vrat, da nagib na prijelazu vrata na rame skoro odgovara tako izraženom nagibu kod zdjela s licenskim ukrasom (Gaspari 2008, 62). Ukrašeni su dubokim, urezanim linijama (Gaspari 2008, T. 4 – 8, 12. 2-4 i 13. 1-3). Ovakvi oblici u potpunosti odgovaraju našem tipu A5, samo naravno s već spomenutom razlikom u nedostatku ukrasa. Materijal s lokaliteta Mali Otavnik radiokarbonski je datiran u rasponu od 2020. do 1770 g. pr. Kr., što bi odgovaralo prijelazu stupnja Br A1 na A2 (Gaspari 2008, 65). Slični oblici pronađeni su na lokalitetu Zornica kod Blatne Brezovice (Dirjec 1991, T. 1.1, 3.1, 3 i 4, 4.3) i Veliki Zjot (Leben 1991, T. 4.1, 2, 5 i 9, 5). Brojne paralele nalazimo i na lokalitetu Nova tabla pri Murski Soboti (Guštin, Tiefengraber, Pavlovič, Zorko 2017, 71, 72, Tab. 42 i 43). Autori ovakve oblike dijele na nekoliko tipova, i to prema obliku trбуha (ovalni ili okrugli), veličini (veliki i srednji) i prema nagibu ljevkastog vrata (Guštin, Tiefengraber, Pavlovič, Zorko 2017, 72, 73). Na kraju ove kraće analize u kojoj je dan pregled sličnih ukrašenih ili neukrašenih oblika mislim da možemo zaključiti sljedeće: na temelju materijala iz Hrvatske i Slovenije može se pratiti razvoj ovog oblika lonca iz srodnih oblika kulture Kisapostag, kao što je to već zaključio i Z. Marković. Na temelju promjena u načinu ukrašavanja može se pratiti i unutarnji razvoj, koji je potvrđen i ¹⁴C datacijom. Tako bi prva dva stupnja kulture Kisapostag u Sloveniji odgovarala protolicenskoj fazi u Hrvatskoj, dok bi treći stupanj kulture Kisapostag bio istovremen sa stupnjem A1 klasične licenskokeramičke kulture (Črešnar 2010, 123 i 124, Marković 2003, 127 i 128). Slijedom toga, lonci tipa A5 s lokaliteta Alilovci Lipje, od kojih niti jedan nije ukrašen, odgovarali bi stupnju B1 licenskokeramičke kulture prema Z. Markoviću. Ova tvrdnja je potvrđena i ¹⁴C datacijama, o kojima će više riječi biti u poglavlju o kronologiji, ali i činjenicom da su ovi najučestaliji oblici lonaca zastupljeni u svim stratigrafskim jedinicama. I u mlađim i u starijim stratigrafskim jedinicama od sveukupnog broja lonaca čine čak nešto više od 60%.

Za lonce tipa A6 nisam pronašla odgovarajuće paralele. Pretpostavljam kako je riječ o lokalnom obliku, koje se u mlađem horizontu razvija iz lonaca tipa A5.

Vrlo je malo odgovarajućih paralele za lonce tipa A7. Riječ je o jednostavnoj formi zaobljenog tijela, bez vrata, s „T“ oblikovanim otvorom. I u Alilovcima je pronađen samo jedan primjerak tog lonca. Donekle slične paralele nalazimo na lokalitetima Pichling (Tiefengraber 2007, Abb. 10) i Vorwald (Schamberger 2007, Abb. 9 – Nr. 27).

Za konične zdjele ravnog ruba i dna definirane kao tip B1a dobre paralele nalazimo na lokalitetu Taborac kod Drassburga. U jami 2 pronađena je konična zdjela s malom trakastom ručkom (Ulreich 1963, 79 i T. II.6). Autor navodi kako ovaj oblik odstupa od ostalih tipova i pronalazi paralele u neobjavljenoj zdjeli iz Beča koja pripada kulturi zvonastih prehara (Ulreich 1963, 82). Sličan oblik pronađen je na lokalitetu Böhheimkirchen (Benkovsky-Pivovarova 1972, Sl. 6.2). Na četiri nasuprotna kraja rub im je jezičasto izvučen, kao i naš primjerak na T. 114.3, pa im otvor djeluje ovalno. Jedna je zdjela pronađena u sondi III na naselju Grosshöflein-Föllik zajedno s *Brotlaibidolom* (Benkovsky-Pivovarova 1977, Sl. 2.5). Jedna zdjela pronađena je na naselju Murska Sobota-Nova tabla u jami PO 29 (Guštin 2005, Sl. 5.5). Dobre paralele nalazimo i na lokalitetu Nova tabla pri Murski Soboti u tipu zdjele definirane kao S2.1 (Guštin, Tiefengraber, Pavlovič, Zorko 2017, 74)

Konične zdjele ravnog dna i zaravnjenog ruba, definirane kao tip B1b, pronalazimo na lokalitetu Taborac kod Drassburga u jami 1 (Ulreich 1963, 78 i T. 2.4). Nacrtni profil još jedne takve zdjele donosi Z. Benkovsky-Pivovarova, koja smatra kako su takvi oblici karakteristični za kulturu Věteřov u Donjoj Austriji i Moravskoj te za kulturu Mad'arovce u Slovačkoj (Benkovsky-Pivovarova 1972, 204 i Sl. 3.7). Ovakvi oblici pronađeni su i na lokalitetu Guntramsdorf u ostavi s keramičkim materijalom (Pittioni & Würth 1935, 159, 160 i T. 1.6). Z. Benkovski-Pivovarova ih povezuje s oblicima Böhheimkirchen grupe Věteřov kulture, kulture Mad'arovce i sjevernopanonske kulture (Benkovsky-Pivovarova 1972, 206), dok R. Pittioni i E. Würth paralele pronalaze u kulturi Vátya i kulturi zvonastih pehara (Pittioni & Würth 1935, 162). Jedna zdjela koja bi odgovarala ovom tipu pronađena je na lokalitetu Pod Kotom-jug pri Krogu (Sankovič 2009, T. 112.454), kao i na lokalitetu Murska Sobota-Nova tabla (Guštin 2005, Sl. 5.3). Jedan je primjerak pronađen i na lokalitetu Grabrovac (Martinec 2002, T. XI.7).

Konične zdjele ravnog dna i zaravnjenog ruba, zakošenog prema unutra, a definirane kao tip B1c, pronađene su, kao i prethodni oblik, u jami 1 lokaliteta Taborac (Ulreich 1963, 78 i T. 2.5). Z. Benkovsky-Pivovarova navodi kako je i ovaj oblik karakterističan za kulturu Věteřov i Mad'arovce (Benkovsky-Pivovarova 1972, 204). Ovakvi oblici su pronađeni i na lokalitetu Nova tabla pri Murski Soboti i izdvojeni su kao tip S2.2 (Guštin, Tiefengraber, Pavlovič, Zorko 2017, 74). Identičan oblik pronađen je i na lokalitetu Novi Perkovci (Marković 2007, T. 4.3). Autor navodi kako se ovaj oblik ne može lako pripisati licenskoj keramici (Marković 2007, 51).

Za konične zdjele ravnog dna i zaravnjenog ruba, zakošenog prema unutra i na nasuprotnim krajevima jezičasto izvučenog prema van, definirane kao tip B1d, direktnih paralela nema. Ovaj specifično oblikovani rub, koji je spoj zaravnjenog ruba zakošenog prema unutra B1c tipa zdjela i zaravnjenog ruba izvučenog prema van B1e tipa zdjela, možda predstavlja jedan lokalni tip. Posebice je zanimljiva zdjela na T. 108.2 koja ima dvije ukrašene trakaste ručke iznad kojih se nalazi jezičasto izvučeni zaravnjeni rub. I ručka i jezičasto izvučeni rub ukrašeni su s nekoliko paralelnih, šire urezanih linija. Jedini donekle sličan oblik zdjele pronađen je u sondi 5 na lokalitetu Dalj-Livadice (Šimić 1987, 10 i T. 4.4). Zdjela iz Dalja je blago bikonična, ručke su drugačije oblikovane i rub nije zaravnjen kao kod našeg primjerka. No, sličnosti su u ukrasu i jezičasto oblikovanom ukrasu iznad ručke. Ovaj primjerak navodim samo ilustrativno, sa svim sličnostima i razlikama, pošto direktnih analogija nema. Zdjele ovoga tipa, isto kao i zdjele tipa B1a, imaju na nasuprotnim krajevima jezičasto izvučeni rub, zbog čega im je otvor ovalan. To je vrlo važan podatak jer se ovalni otvori koničnih zdjela javljaju u sjevernopanonskoj kulturi (Benkovsky-Pivovarova 1972, 206 i Sl. 6).

Konične zdjele ravnog dna i zaravnjenog ruba izvučenog prema van, tip B1e, nalazimo na lokalitetima Taborac i Vesele u jami 103 S (Benkovsky-Pivovarova 1972, Sl. 3.3 i 5.1). Identično oblikovani i ukrašeni jezičac kao na našim primjerima T. A113.2 i 113.7 pronađen je na naselju Včelince u sloju III zajedno s materijalom kasne kulture Otomani (Oždani 1998, 51 i Sl. 3). Ulomak ukrašene trakaste ručke, vrlo slične našem primjerku na T. 155.4, pronađen je u jami 35/84 na naselju Štúrovo- Obidská pustatina (Oždani 2010, T. VII.4). Autor navodi kako je sadržaj jame „nedosljedan“, jer je osim materijala kulture Mad'arovce pronađen i materijal kulture Otomani i Vátya (Oždani 2010, 271). Smatra kako način ukrašavanja na navedenom primjerku, otisak namotane uzice, treba tražiti na području rasprostiranja prve faze belegiške kulture (Oždani 2010, 271). Jedan primjerak zdjele sa zaravnjenim i jezičasto izvučenim rubom pronađen je i na lokalitetima Grofovsko pri Murkoj Soboti (Sankovič 2014, Slika 6.4.13) i Grabrovac (Martinec 2002, T. X.1).

Vrlo specifične su veće, pliće konične zdjele ravnog ruba i dna te neproporcionalno velikoga, razgrnutog oboda, definirane kao tip B1f. Premda im je tijelo konično, vrlo su nalik oblicima B2 s bikoničnim tijelom i naglašeno koničnim vratom. Neproporcionalno veliki razgrnuti obod predstavlja pravu rijetkost pa direktnih analogija nema. Možda je i ovdje riječ o lokalnoj proizvodnji koja je nastala po uzoru na vrlo raširene i učestale oblike tipa B2. Jedini slični primjerak pronađen je u jami 22 na lokalitetu kulture Vetešov, Zalaegerszeg-Ságod-Bekeháza (Kvassay, Kiss & Bondar 2004, 153 i T. 18.1). Ova zdjela također ima konično tijelo, jedina je razlika u vratu i razgrnutom obodu. Kod našeg je primjerka vrat puno duži, pa i obod djeluje otvorenije, dok je na primjerku iz Mađarske vrat niži. Na njemu se nalazi ukras od jedne valovite trake od osam redova otiska spletene vrpce (Kvassay, Kiss & Bondar 2004, T. 18.1).

Veće konične zdjele ravnog ruba i dna te naglašeno koničnog vrata s dvije trakaste ručke koje spajaju naglašeni prijelaz vrata na rame, tip B1g, također su vrlo zanimljive i specifične. Njihov izgled, slično kao i kod prethodnog oblika, podsjeća na oblike tipa B2. Oštar prijelaz vrata na rame daje dojam bikoniteta na gornjem dijelu trbuha. No, kada se ovi oblici usporede s oblicima tipa B2, postaje jasno da je, unatoč naglašeno koničnom vratu, ipak riječ o koničnim zdjelama. Jedini slični oblik bez ručki, pronađen je na lokalitetu Vratnec kod Koprivnice (Marković 2003, T. 15.2).

Zdjele tipa B1h koje imaju „T“ oblikovani rub kronološki su vrlo zanimljive. Dobre paralele nalazimo na lokalitetu Šiman pri Gotovljah (Tomažič 2009, 197, G243), Gomile pri Lenartu v Slovenskih Goricah (Tomaž 2010, 53 str., broj 16 i 55 str., broj 17), Nova tabla pri Murski Soboti (Guštin, Tiefengraber, Pavlovič, Zorko 2017, 291; 592), Pod Grnti-Pince (Kerman 2018, 75, tip S3), te na lokalitetu Waidendorf -Buhuberg, naselju Vetešov kulture (Hahnel 1986, T. 6.6, 37.6). Nalazimo ih i na nešto mlađim lokalitetima Kapfensteiner Kogel (Tiefengraber 2007, Abb. 2.5, 70), Pichling (Tiefengraber 2007, Abb. 11, 84) i Oloris (Dular 2002, 151, Sl. 7, zdjele tipa S2).

Bikonične zdjele s naglašeno koničnim vratom, ravnim rubom i dnom tipa B2 relativno su česte na licenskim lokalitetima. Dva najreprezentativnija oblika nalaze se na T. 140.3 i 118.3. Ovakve zdjele pronađene su na lokalitetu Taborac (Ulreich 1963, T. 1.1), u jami 224 lokaliteta Vörs-Kérekerdő (Honti 1994, Sl. 8.4), te u jami S XIIIa lokaliteta Böheimkirchen (Neugebauer 1977, T. 86.1 i 2), zatim u objektu 66 lokaliteta Mužla-Čenkov (Kuzma 1982, T. 101.1). Objekt 66 je naselje horizonta Dolný Peter koje je datirano u vrijeme stupnja Br B1 (Kuzma 1982, 175). Na području Slovenije ovakav oblik pronađen je na lokalitetu Notranje gorice (Korošec 1957, Sl. 1.1 i Dular 1999, Sl. 1.1), Mali Otavnik (Gaspari 2008, T. 2.3, 4 i 12.1), Pod Kotom-jug pri Krogu (Sankovič 2009, T. 93.323), Grofovsko pri Murkoj Soboti (Sankovič 2014, Slika 6.7.8) i Nova tabla pri Murskoj Soboti, gdje su definirane kao tip GS2 (Guštin, Tiefengraber, Pavlovič, Zorko 2017, 73). U jami 1 lokaliteta Koprivnički Ivanec-Piškovnica pronađene su dvije ovakve zdjele, jedna veća i jedna manja, a datirane su u stupanj A2 klasične licenskokeramičke kulture (Marković 2003, 128 i T. 10.3 i 4).

Za malu bikoničnu zdjelu, zaravnjenog i uvučenog ruba (T. 102.1), definiranu kao tip B3, odgovarajućih paralela nisam pronašla. Ova zdjela oblikom i ukrasom pripada proto Szeremle fazi koja se datira u vrijeme početka stupnja Br B1.²

Zdjela tipa B4 je zdjela „S“ profilacije, na zaravnjenom rubu ukrašena otiscima prsta. I oblik i ukras predstavljaju novinu i ne nalazimo ih u starijem horizontu na Alilovcima. Ukras otiskom prsta javlja se na još samo dva primjerka jezičastih drški (T. 232.2 i 4). Analogije za ukras nalazimo na lokalitetima Pod Kotom-sjever (Kerman 2014, 164, Fig. 7.4.3:5, 7.4.5:6,7), Šiman (Tomažič 2009, 30), Gomile pri Lenartu (Tomaž 2010, 54,55), Log pri Vipavi (Bratina 2014, Fig 36.6) te na nešto mlađe datiranim lokalitetima Nova tabla (Guštin, Tiefengraber, Pavlovič, Zorko 2017, 293, 295), Pod Grnti-Pince (Kerman 2018, 85, Sl. 49.1507), Lamperstätten i Hasreith (Heymans 2007, Taf. 4.26 i 31, 5.39 i 44, 8. 64 i 67). Na lokalitetu Retznei pronalazimo paralele i za oblik (Schrettle i Tsironi 2007, T. 2.1 i 4) i za ukras, samo se na primjercima iz Retzneia ukras otiskom prsta u većini slučajeva nalazi na jezičastim drškama i plastičnim aplikacijama (Schrettle i Tsironi

² Osnovni problem je bio odrediti kojoj bi grupi panonske inkrustirane keramike ova zdjela pripadala, zbog čega sam zamolila V. Kiss da me uputi na relevantnu literaturu. Zbog svih sugestija i objašnjenja zahvaljujem joj na svesrdnoj pomoći!

2007, T. 4.14 i 17, 5.1,2,3,4,5,8), dok se samo na jednom primjerku nalazi na otvoru posude (Schrettle i Tsironi 2007, T. 5.10). Ukrašen otiska prsta na jezičastim drškama nalazimo i na lokalitetu Zeierling (Tiefengraber 2007, Abb. 8.2).

Ukrašeni vrčevi ravnog ruba, naglašeno koničnog vrata s jednom trakastom ručkom, definirani kao tip C1, najčešći su oblik koji se javlja u repertoaru licenske keramike. Osim što je najčešći, svakako je i najprepoznatljiviji, pa gotovo da i nema licenskih lokaliteta na kojima nisu pronađeni. Neke varijante ovakvih ukrašenih vrčeva pronađene su i na lokalitetima drugih kultura, što je često poslužilo kao kronološka odrednica za definiranje trajanja licenske keramike. O učestalosti ovog oblika govori i činjenica da je prvi objavljeni licenski nalaz, koji je tada bio pripisan kulturi Wieselburg, bio upravo vrč iz Dürnkruta (Franz 1926, 221). Nakon toga su uslijedila brojna otkrića i objave ovoga uvijek kvalitetno izrađenog i minuciozno ukrašenog oblika. Na području Austrije vrčevi su pronađeni u keramičkoj ostavi na lokalitetu Guntramssdorf (Pittioni i Wurth 1935, 160 i Sl. 1). Sva tri vrča pronađena su u velikom bikoničnom loncu s malom koničnom nogom i dugačkim cilindričnim vratom, ukrašenim s tri trake od nekoliko redova otiska spletene vrpce (Pittioni i Wurth 1935, T. 1.4, 5, 7 i Sl. 1).

Na naselju Böheimkirchen istoimene grupe kulture Veteřov vrčevi su pronađeni u jamama S I i XXVIII (Neugebauer 1977, T. 67.1 i 3), te kvadrantu B (Neugebauer 1977, T. 64.7), (Neugebauer 1977, T. 40.1). Jedan vrč pronađen je u skeletnom grobu na lokalitetu St. Salvator kod Freisacha (Pittioni 1938, Sl. 1 i Benkovsky-Pivovarova 1987, Sl. 8). Na lokalitetu St. Nikolaus kod Gollinga u blizini Salzburga također je pronađen jedan vrč (Hell 1950, Sl. 1 i 2). Posebice je zanimljiv nalaz vrča u sondi III naselja Grosshöflein-Föllik zajedno s koničnom zdjelom ravnog dna i ruba i *Brotlaibidolom* (Benkovsky-Pivovarova 1977, Sl. 1.16). Na temelju toga, kao i nalaza igle tordiranog vrata, autorica materijal iz sonde III datira na kraj ranoga i početak srednjega brončanog doba (Benkovsky-Pivovarova 1977, 11). Na nekropoli kulture grobnih humaka Pitten u grobu 41 pronađen je ulomak (Hampl, Kerchler & Benkovsky-Pivovarova 1981, T. 205.12). U grobu 116 pronađen je specifičan vrč cilindričnog vrata i blago razgrnutog oboda s niskim bikoničnim trbuhom (Hampl, Kerchler & Benkovsky-Pivovarova 1981, T. 218.12). Ovaj oblik je potpuno drugačiji od vrčeva tipa C1, ali je isto ukrašen otiscima spletene vrpce. Vidjet ćemo da ovo nije izolirani slučaj. U Mađarskoj su vrčevi tipa C1 pronađeni na lokalitetima Siklós (Bandi & Kovacs 1974, Sl.3) i Rábacsécsény (Kovacs 1975, Sl. 1.5), zatim u jami 44 na naselju panonske inkrustirane keramike Vörs-Kerékerdó (Honti 1994, Sl. 2.2) te na naselju iste kulture Somogyvár-Kupavárhegy (Honti 1994, Sl. 9.1, 4, 5 i 6). Jedan vrč, nešto drugačijeg oblika s cilindričnim vratom i izljevom te nižim, blago bikoničnim trbuhom, pronađen je u grobu 58 na lokalitetu Tiszafüred-Majoroshalom (Kovacs 1975, Sl. 4.3). Spomenuti lokalitet je nekropola kulture grobnih humaka.

U Slovačkoj su nešto drugačiji oblici vrčeva pronađeni u grobu 9 i 39 nekropole Dolný Peter (Dušek 1969, Sl. 6.13 i 15.4), te u grobu 10/84 na lokalitetu Šturovo-Obidská pustatina (Oždani 1984, Sl. 67.4). Jedan je vrč pronađen u objektu 66 lokaliteta Mužla-Čenkov (Kuzma 1982, T. 101.3). Pogledamo li malo bolje, vidjet ćemo da su drugačiji oblici vrčeva s cilindričnim vratom i blago bikoničnim trbuhom te ukrašeni licenskim ornamentom pronađeni gotovo uvijek u grobovima. No, i u Austriji, Mađarskoj i Slovačkoj na naseljima pronalazimo standardne oblike licenskih vrčeva s ljevkastim vratom. Postavlja se pitanje da li su se standardni licenski oblici vrčeva prilagođavali lokalnim kulturnim izričajima kada su bili prilagani u grobove, pritom uvijek zadržavajući licenski način ukrašavanja? Odnosno, da li je u takvim situacijama bio bitan spoj modificiranog oblika vrča i licenskog ornamenta, koji je na taj način pričao zasebnu priču o određenom pokojniku, praveći jasnu razliku u odnosu na druge ukopane na nekropoli?

U Sloveniji su vrčevi pronađeni na lokalitetima Slivnica i Maribor (Dular 1999, Sl. 2.4 i 5), Murska Sobota-Nova tabla (Guštin & Tiefengraber 2001, Sl. 2), Grofovsko pri Murkoj Soboti (Sankovič 2014, Slika 6.4 i 6.7), Kotare (Kerman 2003, Sl.3), Mali Otavnik (Gaspari 2008, T. 2.1) i Pod Kotom-jug pri Krogu (Sankovič 2009, T. 93.324, 325 i 327) i na lokalitetu Nova tabla pri Murski Soboti (Guštin, Tiefengraber, Pavlovič, Zorko 2017, 73). U Hrvatskoj su pronađeni u Podgoraču i Gušću (Majnarić-Pandžić 1977, T.8), Koprivničkom Ivancu-Piškovnici i Koprivnici-Cerinama 3 (Marković 2003, T. 10.1, 2 i 12.5), te u Novim Perkovicima (Marković 2007, T. 1.4, 7, 9 i 4.10).

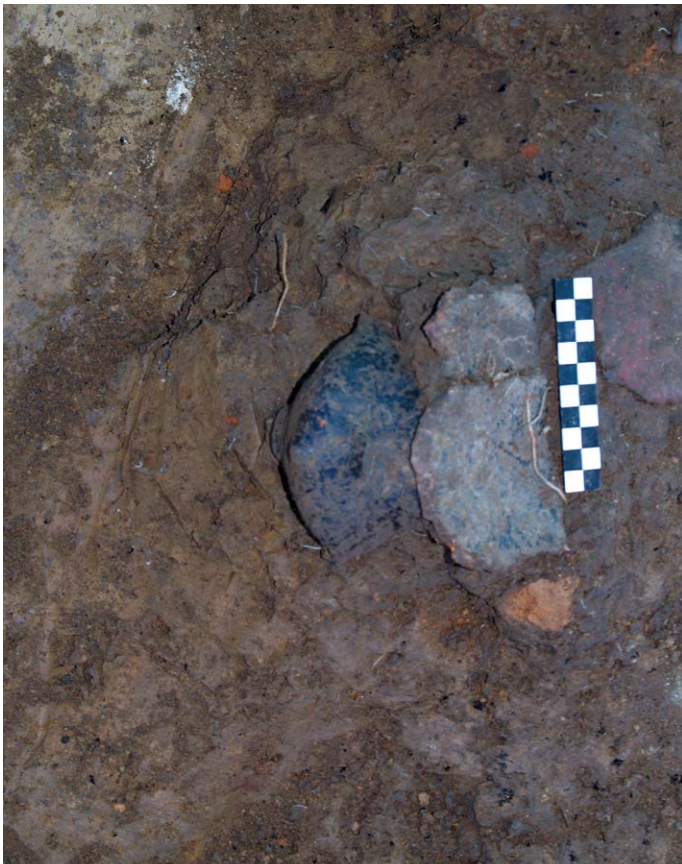
Neukrašeni vrčevi ravnog ruba i dna, koničnog vrata i zaobljenog trbuha s jednom trakastom ručkom koja spaja vrat i rame, izdvojeni su kao zaseban tip C2 samo zbog nedostatka ukrasa. Vrlo sličan, neukrašeni vrč, pronađen je u okolici Soprona (Benkovsky-Pivovarova 1987, Sl. 1.2). Točna lokacija na kojoj je pronađen se ne zna, no s obzirom na to da je riječ o pojedinačnom nalazu, autorica pretpostavlja da je možda riječ o grobu (Benkovsky-Pivovarova 1987, 19). Manji, neukrašeni vrč pronađen je na lokalitetu Pod Kotom-jug pri Krogu (Sanković 2009, T. 94.328).

Amforice, koje su u ovom radu definirane kao tipovi D1 i D2 te podtipovi D1a i D1b, glavna su karakteristika belegiške kulture.

Njihova geneza je nekim autorima dugi niz godina, u pokušaju da ih tipološki o kronološki odrede zadržala muke koje su danas ipak razriješene na zadovoljavajući način. N. Tasić je već 1974. godine u *Praistoriji Vojvodine*, u kojoj je po prvi put definirao belegišku kulturu, naglasio kako se amforice, odnosno pehari kako ih on naziva, razvijaju iz srodnih oblika vatinske kulture. Ovu je pretpostavku temeljio na najmlađim oblicima vatinskih amforica, ukrašenih s više plitko urezanih vodoravnih linija, od kojih se pod pravim kutom odvaja isti takav motiv (Tasić 1974b, 216 i V. 127). Ovakvi oblici predstavljaju prototip kasnijih „panonskih pehara“, odnosno prijelazni oblik između vatinske i belegiške kulture (Tasić 1974b, 216 i V. 127). U novijim objavama isti je autor iznio mišljenje kako vatinska kultura ipak nije utjecala na razvoj belegiške kulture (Tasić 2002, 170-176). Kao glavni argument za potpuno suprotnu tezu od prethodne koristi iste amforice iz Ostojiceva koje su prije predstavljale vezu između vatinske i belegiške kulture. Sada napominje kako ovakvi oblici nisu vatinski, već pripadaju kulturi Gerjen (Tasić 2002, 170 i 175). Osim toga, napominje kako vatinska kultura uopće ne poznaje vrpčasti ornament, koji je glavna karakteristika prve faze belegiške kulture (Tasić 2002, 170 i 175). Unatoč ovoj tezi N. Tasića i činjenici kako na prostoru istočne Slavonije ima relativno malo nalaza vatinske kulture povezanih s nalazima lencenske keramike, smatram, na temelju ukrasa i oblika, kako se amforice s početka srednjega brončanog doba u zapadnoj Slavoniji nedvojbeno razvijaju iz prethodnih oblika vatinske kulture.

Ovu ću pretpostavku pokušati objasniti na nekoliko sljedećih primjera.

Z. Marković donosi vrlo zanimljivi vrč, odnosno amforicu s lokaliteta Novi Perkovci (Marković 2007, T. 5.3). Riječ je o amforici ukrašenoj urezanim okomitim i vodoravnim crtama unutar kojih se nalazi ukras urezanih trokutića (Marković 2007, 51). Na temelju analogija s drugih lokaliteta, uključujući i Iloka, autor navodi kako je riječ o ranovatinskoj amforici (Marković 2007, 51). Primjerci iz Iloka ukrašeni su okomitim i vodoravnim kanelurama (Ložnjak Dizdar 2007, 317). Slični ranovatinski primjerci pronađeni su i u Vukovaru, Dalju, Starim Jankovcima i Vučedolu (Majnarić-Pandžić 1984, Sl.1, 2.3 i 6.2). Na temelju ukrasa, primjerak iz Dalja datirao bi se nešto kasnije (Ložnjak Dizdar 2007, 317 i 318). Ukoliko pogledamo oblik našeg tipa D1a, vrlo lako možemo zaključiti kako se razvio iz srodnih, gore spomenutih primjeraka. Ovdje u prvom redu mislim na amforicu iz Dalja koja ima naglašeno konkavni vrat i niži, blago bikonični trbuh. U prvoj fazi belegiške kulture vrat više nije naglašeno konkavan, već cilindričan, dok se bikonično tijelo izdužuje. Ukras kod naših oblika

Slika 33: In situ amforica pronađena unutar SJ 08 u sondi A

D1a i D2 zadržava sve odlike ranijega razdoblja. On se sastoji od okomitih i vodoravnih urezanih linija koje čine okvir unutar kojeg se nalaze urezani trokuti. Identičan ornament možemo pronaći na oblicima iz Dalja i Novih Perkovaca (Majnarić-Pandžić 1984, Sl. 1.1 i Marković 2007, T. 5.3). Ovi zaključci temelje se isključivo na tipološkom povezivanju starijih i mlađih oblika, dok stratigrafske potvrde za sada, nažalost, još nema.

Na lokalitetu Novi Perkovci ranovatomska amforica pronađena je u jamskom objektu SJ 263/264 zajedno s licenskim materijalom i materijalom južnotransdanubijske inkrustirane keramike (Marković 2007, 52). Na temelju toga autor nalaze datira u vrijeme stupnja Br A2, što bi odgovaralo licenskokeramičkom stupnju A-2 (Marković 2007, 53). Nažalost, nigdje u tekstu ne spominje slojeve unutar jamskog objekta SJ 263/264, tako da nije jasan stratigrafski odnos između ranovatomske amforice i ostalih nalaza. S obzirom na nedovoljnu istraženost, nije potpuno jasno da li vatomski nalazi na prostoru zapadnog dijela istočne Slavonije predstavljaju import ili je riječ o autohtonim elementima. Shodno tome isti se problem javlja i kod amforica s početka srednjega brončanog doba na prostoru zapadne Slavonije. Njihov relativno mali broj, samo deset komada, u odnosu na veliku količinu ostalog materijala unutar sonde A lokaliteta Alilovci Lipje, mogao bi upućivati na import. Važno je za napomenuti da su amforice pronađene i na lokalitetima Kaptol Čemernica – tumul III i Trenkovo brdo.

Ostali keramički materijal s lokaliteta Alilovci Lipje izuzetne je kvalitete i djelo je vrlo vještih majstora keramičara, što otvara mogućnost lokalne proizvodnje amforica. U prilog pretpostavci o lokalnoj proizvodnji ide i činjenica da polovica pronađenih amforica ima grafitiranu površinu. Grafitni premaz pronađen je i na nekim zdjelama, što ne čudi pošto je rudnik grafita, koji je bio temelj moći stariježeljeznodobne kulture Martijanec-Kaptol, udaljen svega nekoliko kilometara od današnjeg sela Alilovci.

Problem nastaje i kada se pokušaju pronaći odgovarajuće paralele za amforice s lokaliteta Alilovci Lipje. Razlika između podtipova D1a i D1b je u visini vrata, ali taj je vrat uvijek cilindričan, odnosno potpuno ravan. Jedine približne analogije za ovako oblikovani vrat nalazimo na lokalitetima Klisa-Ekonomija (Šimić 1993, Sl. 4.7), Opatovac, Osatina (Vinski 1959, T. IX.6 i X.10) i Novigrad na Savi (Majnarić-Pandžić 1984, Sl. 3.3 i 6), premda se potonji primjerci na donose u crtežu, već samo na fotografiji. Svi ostali primjerci amforica na prostoru istočne Slavonije imaju konkavno oblikovani vrat (Ložnjak 2001, T. 2.4, Majnarić-Pandžić 1984, Sl. 2.1 i 2, Sl. 5.1-3, Šimić 1993, Sl. 4.1 i 12.1, Vinski-Gasparini 1973, T. 2.7-9, Vinski 1959, T. V.3, VIII, IX.1-5, 7 i 8, X.1-9). Izvan ovog prostora cilindrično oblikovane vratove amforica pronalazimo samo na Gomolavi (Petrović 1986, Sl. 89) te u dva groba, 43 i 93 na nekropoli u Belegišu (Vranić 2002, 127 i 143). Belegiški su primjerci ukrašeni urezanim linijama i motivom spletene vrpce, a ručke im završavaju volutastim aplikacijama, što na primjercima iz Alilovaca nikada nije slučaj. Neke trakaste ručke koje spajaju vrat i rame kod oba tipa amforica na krajevima imaju izvučene bukule, dok ostali primjerci na krajevima ručki nemaju nikakvih ukrasa niti aplikacija. Za amforice koničnog vrata i bikoničnog trbuha, tip D2 nisam pronašla adekvatne paralele.

Konično oblikovani vrat, prema do sada objavljenom materijalu prve faze belegiške kulture predstavlja specifikum. No, ukoliko pogledamo ovakav oblik vrata unutar konteksta samog lokaliteta, uvidjet ćemo da je to glavna karakteristika većine definiranih tipova iz sonde A. Jače ili blaže konični vrat imaju svi oblici lonaca, izuzev tipova A2, A3 i A6, svi vrčevi te zdjele tipa B1f, B1g i B2. Dakle, možemo zaključiti kao je konično oblikovani vrat jedna od glavnih odrednica keramičkog materijala u vrijeme početka srednjega brončanog doba na prostoru zapadne Slavonije, što svoje podrijetlo vuče iz srodnih tipova licenske keramike i kulture Kisapostag. Da li je moguće da su lokalni keramičari toliko zastupljeni i često korišteni oblik vrata naprosto „preslikali“ na amforice? Ova bi pretpostavka bila još jedna u nizu onih koje govore u prilog o lokalnoj proizvodnji amforica. Prema podjeli N. Majnarić-Pandžić prva faza kulture belegiš je vatomsko – belegiška faza slavonsko – srijemske varijante vatomske kulture kojoj prethodi faza Lovas. Na temelju današnjih spoznaja, već razvijenih oblika belegiških amforica u pouzdanim kontekstima nalaza s materijalom licenskih karakteristika i proto-Szeremle keramikom, kao i metalnim nalazima Koszider horizonta, smatram kako prvu fazu kulture Belegiš možemo datirati na početak stupnja Br B1. Isto tako, današnje poimanje prve faze kulture Belegiš uključuje obje gore spomenute faze prema podjeli Majnarić-Pandžić.

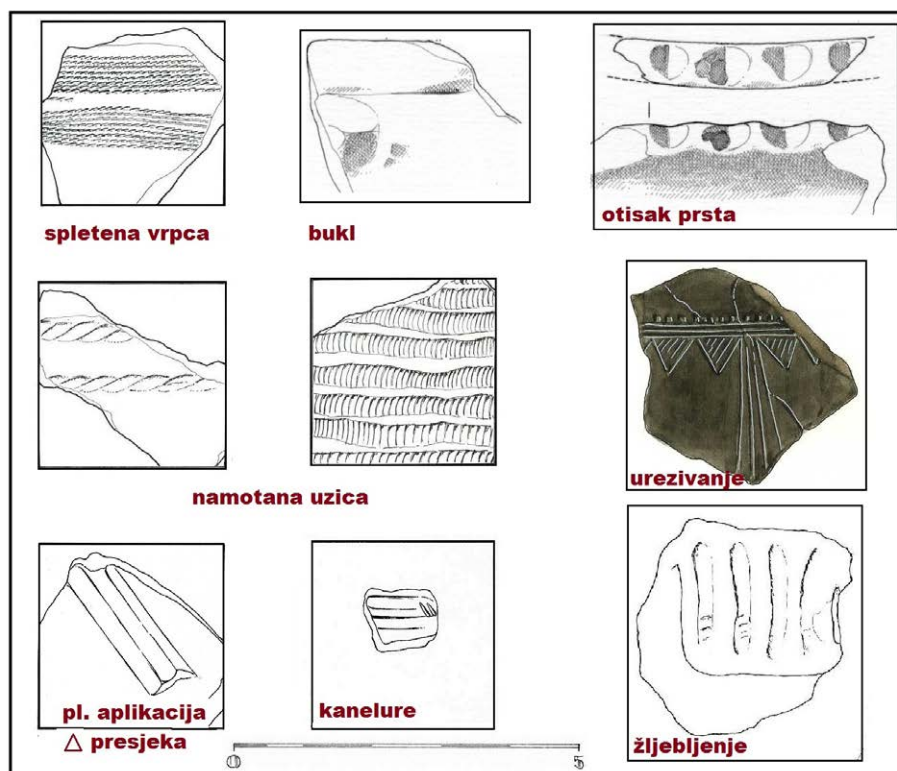
Za konične noge, definirane kao tip F2, paralele nalazimo na lokalitetima Nova Tabla pri Murski Soboti (Guštin, Tiefengraber, Pavlović, Zorko 2017, 76, Sl. 45 – N1), Šiman (Tomažić 2009, 101;217), Pod

Grunti-Pince (Kerman 2018, 73, Tab. 43.1381, 1380, 1450, 1468, 1518, 1539, 1546) te Lamperstätten i Hasreith (Heymans 2007, Taf. 7. 56,57,59-61). G. Tiefengraber ovakve oblike datira u horizont Hörbing-Petzelsdorf (Tiefengraber 2007, Abb.16). Dobru paralelu za prstenastu nogu definiranu kao tip F1 (T. 190.3) nalazimo na lokalitetu Sodolek (Kavur 2018, 36, G296) i Pod Grunti Pince (Kerman 2018, 73, Tab. 43.1338).

Ukrašavanje

Od sedam stotina i trinaest analiziranih ulomka njih dvije stotine i šezdeset je ukrašeno. Od tog broja ukrašenih ulomaka čak je njih devedeset i četiri ukrašeno otiskom spletene vrpce. Osamdeset i pet ulomaka ukrašeno je otiskom namotane uzice, dok su preostali ulomci ukrašeni drugim, netekstilnim tehnikama. Kod netekstilnih tehnika prevladava ukras urezanih linija i žljebljenje. Nešto rjeđe se javljaju bukli, utisnuti krugovi, aplicirane plastične trake trokutastog presjeka i prstom izdignute plastične trake te horizontalne kanelure. Bukli i aplicirane trake trokutastog presjeka javljaju se pod utjecajem kulture grobnih humaka. Na nekim su ulomcima ukrašenima otiskom spletene vrpce i urezanim linijama pronađeni tragovi bijele inkrustacije. U mlađem horizontu se javlja ukras otiskom prsta i bukli, koji se, za razliku od starijeg horizonta kada smo ih nalazili samo na amforicama, sada javljaju i na zdjelama.

Razvidno je kako je najučestaliji ukras otiska spletene vrpce. U radu su korišteni izrazi spletena vrpca i namotana uzica. Namotana uzica, kao što i samo ime govori, podrazumijeva nit namotanu oko druge niti ili nekog tanjeg predmeta, npr. štapića, dok izraz spletena vrpca označava ukras dobiven uz pomoć istkane vrpce koja može biti dvoredna, troredna, četveroredna ili višeredna. Termin je preuzet od kolegice M. Krmpotić (Krmpotić 2009, vidi Katalog-grupa Belegiš, 204-210), koja ga je definirala na temelju eksperimenta napravljenog s kolegicom M. Vuković Biruš. Uspoređivale su ukrase na keramičkim ulomcima prve faze belegiške kulture, koja ornament preuzima upravo od licenske keramike. Napravile su čitav niz eksperimenata s različitim materijalima: isprepletenu žicom, vrpcom od kože i vlasi rafije, drvenim kotačićima, vrpcom izrađenima od konopca, vrpcom izrađenim namatanjem uzice oko uzica te na kraju vrpcom istkanima pomoću pločica (Krmpotić & Vuković Biruš 2009, 257-262). Zaključile su da ukrasi na keramici odgovaraju ukrasu dobivenom

Slika 34: Tipološka tabla ukrasa na keramičkom materijalu iz Alilovaca

tkanju pomoću pločica i da su se ljudi brončanog doba u svakodnevnom životu služili ovom tehnikom tkanja (Krpmotić & Vuković Biruš 2009, 261 i 262). Osim toga, zaključeno je kako su se na nekim ulomcima koristile i vrpce pletene namatanjem jedne uzice preko druge dvije (Krpmotić & Vuković Biruš 2009, 259). Nakon ovog eksperimenta postavlja se pitanje da li je moguće da naziv licenska keramika ipak opravdava svoj naziv, odnosno da li su ukrasi ipak bili izvedeni utiskivanjem vrpce istkanih pomoću pločica? Ukoliko pogledamo otiske pojedinačnih vrpca na glinenoj pločici u eksperimentu koji je proveo J. W. Neugebauer te otiske vrpca istkanih pomoću pločica koje su dobile M. Krmpotić i M. Vuković Biruš, uvidjet ćemo velike sličnosti (usporedi: Neugebauer 1994, Sl. 77, četvrti red od gore i Krmpotić & Vuković Biruš 2009, Sl. 7 i 9).

Ovaj je eksperiment priveo kraju problematiku definiranja načina na koji je izveden ukras koja seže od samih početaka, tj. od vremena kada je licenska keramika prepoznata kao zasebna kulturna pojava. Tako je K. Willvonseder smatrao da je ukras izveden utiskivanjem tkanine u mekanu, još nepečenu glinu (Willvonseder 1937, 24). Suprotno mišljenje iznijeli su N. Majnarić-Pandžić i S. Dimitrijević, koji su tvrdili kako je ukras, kao i u ljubljanskoj kulturi, izveden kotačićem (Majnarić-Pandžić 1977, 72). Kotačić bi, prema njihovom mišljenju, za razliku od otiska tkanine, mogao ostaviti precizno izvedene, plitke i jasno odvojene otiske (Majnarić-Pandžić 1977, 72). P. Korošec je, na temelju pokusa koje je napravio I. Meri, smatrala da je ukras izveden namatanjem niti oko druge niti te navodi kako je ranije bila mišljenja da su otisci bili napravljeni nazubljenim kotačićem (Korošec 1957, 10). M. Dizdar došao je do istog zaključka. Veći i jednostruko formirani horizontalni nizovi ukrasa, kao oni iz Podgorača, potječu od deblje uzice, a ne od kotačića (Dizdar 1996, 13). U novije vrijeme je M. Črešnar na najjednostavniji i najbolji način objasnio osnovnu razliku između ukrasa dobivenog namotanom uzicom i ukrasa dobivenog utisnutom vrpcom. Namotana uzica ostavlja trag u kojem između otisaka uzice ostaje prazan prostor, odnosno pojedinačni navoji su jasno odvojeni jedan od drugoga, dok kod otiska spletene vrpce toga nema (Črešnar 2010, 112). Posljednji u cijelom nizu eksperimenata napravila je E. Leghissa koja je razlučila načine ukrašavanja kod ljubljanske kulture i licenske keramike (Leghissa 2015).